

Zmiany społeczne w Polsce w okresie transformacji ustrojowej i problemy demograficzne cz. 1

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Symulacja interaktywna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Jacek Żakowski, *Dziura demograficzna*, „Gazeta Wyborcza” 2009.
- Źródło: GUS, *Podstawowe informacje o rozwoju demograficznym Polski do 2008 r.*, 29.01.2009 r., dostępny w internecie: stat.gov.pl [dostęp 20.05.2020 r.].

- Źródło: GUS, *Rocznik Demograficzny 2019*, 16.10.2019 r., dostępny w internecie: stat.gov.pl [dostęp 20.05.2020 r.].
- Źródło: Agata Kunicka-Goldfinger, Witold Kunicki-Goldfinger, Maciej Podbielkowski, *Wiedza o społeczeństwie Repetytorium poziom podstawowy i rozszerzony*, Warszawa 2010, s. 64–65.
- Źródło: GUS, *Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004-2017*, 19.11.2018 r., dostępny w internecie: stat.gov.pl [dostęp 20.05.2020 r.].

Zmiany społeczne w Polsce w okresie transformacji ustrojowej i problemy demograficzne cz. 1

Źródło: domena publiczna.

Materiał jest częścią serii „**Repetitorium**”.

W tym materiale powtórzymy wiadomości z jednego z działów wiedzy o społeczeństwie. Powtórzenie opierać się będzie na zestawie ćwiczeń interaktywnych z zakresu zmian społecznych w Polsce w okresie transformacji ustrojowej oraz pracy z tekstami źródłowymi i multimediami. W dalszej części znajdują się dokładniejsze informacje na temat tego, jak czytać polecenia oraz odpowiadać na pytania. Podpowiadamy, na co warto zwrócić uwagę.

Twoje cele

- Przeanalizujesz typy poleceń do ćwiczeń dotyczących zmian społecznych w Polsce w okresie transformacji ustrojowej.
- Ocenisz swoją wiedzę, wykonując zestaw ćwiczeń.
- Zapoznasz się ze zmianami demograficznymi i w strukturze społecznej, jakie zaszły w Polsce po roku 1989.
- Dokonasz analizy historycznych i współczesnych danych demograficznych.
- Wykonasz symulację interaktywną.

Przeczytaj

Ćwiczenia

W powtórkowych lekcjach skupimy się na części poświęconej pytaniom. Odnoszą się one do wielu różnych materiałów źródłowych (nie tylko tekstów oraz ilustracji, ale również map, tabel czy wykresów itp.). Przede wszystkim musisz dokładnie zapoznać się z materiałami źródłowymi, ale także zwrócić uwagę na polecenia. Poniżej przybliżamy, jak rozumieć polecenia w zadaniach różnego typu:

Pamiętajcie, że odpowiedź musi odnosić się do źródła – błędem jest bazowanie wyłącznie na swojej wiedzy i zignorowanie podanego źródła. Chodzi bowiem o to, aby osoba odpowiadająca na pytanie umiejętnie połączyła analizę materiału źródłowego z własną wiedzą. Nie bójcie się korzystać z posiadanych informacji i zawsze odwołujcie się do podanych źródeł. Pamiętajcie również o tym, by wczytywać się w polecenia – czasem wiedza własna nie jest potrzebna, czasem tekst to tylko inspiracja, a innym razem należy połączyć wiedzę z interpretacją tekstu.

Zmiany społeczne w Polsce w okresie transformacji ustrojowej

Przemiany w społeczeństwie polskim w latach 90. XX w., które były bezpośrednim skutkiem transformacji politycznej, gospodarczej i społeczno-kulturowej w naszym kraju, miały tak szeroki charakter, że możemy mówić o [transformacji społeczeństwa](#) polskiego. Zjawisko to można także zaobserwować we wszystkich państwach Europy Środkowo-Wschodniej, które wyzwoliły się spod dominacji sowieckiej.

Co wpływa na zmiany demograficzne?

Oprac. na podst.: Agata Kunicka-Goldfinger, Witold Kunicki-Goldfinger, Maciej Podbielkowski, *Wiedza o społeczeństwie Repetytorium poziom podstawowy i rozszerzony*, PWN, Warszawa 2010, s. 62.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Zmiany demograficzne

Spadek liczby ludności

W latach 1997-20018 (z krótką przerwą w latach 2008-2010) rejestrowano ubytek liczby ludności Polski. Był on spowodowany:

- spadkiem liczby urodzeń notowanym w latach 1984-2003 przy prawie nieistotnych zmianach w liczbie zgonów;
- ujemnym saldem migracji zagranicznych (w całym okresie powojennym) na pobyt stały (definitywnych).

Przyrost/ubytek rzeczywisty w Polsce w latach 1950-2018					
Rok	przyrost/ubytek rzeczywisty [%]	Rok	przyrost/ubytek rzeczywisty [%]	Rok	przyrost/ubytek rzeczywisty [%]
1950	1,7	1981	0,9	2000	-0,0
1955	2	1982	0,9	2001	-0,0
1960	1,4	1983	0,9	2002	-0,1
1965	0,7	1984	0,9	2003	-0,1
1966	0,8	1985	0,8	2004	-0,0
1967	1,1	1986	0,6	2005	-0,0
1968	0,8	1987	0,5	2006	-0,1
1969	0,8	1988	0,5	2007	-0,0
1970	0,8	1989	0,4	2008	0,1
1971	0,8	1990	0,2	2009	0,1
1972	0,9	1991	0,2	2010	0,1
1973	0,9	1992	0,2	2011	0
1974	1	1993	0,1	2012	-0,0
1975	1	1994	0,1	2013	-0,1
1976	1	1995	0	2014	-0,0
1977	0,9	1996	0	2015	-0,1

Przyrost/ubytek rzeczywisty w Polsce w latach 1950–2018					
1978	0,9	1997	-0,0	2016	-0,0
1979	0,9	1998	-0,0	2017	0
1980	0,9	1999	-0,0	2018	-0,1

Źródło: GUS, *Rocznik Demograficzny 2019*, 16.10.2019 r., dostępny w internecie: stat.gov.pl [dostęp 20.05.2020 r.].

Starzenie się społeczeństwa

Proces ten rozpoczął się w Europie Zachodniej po II wojnie światowej i trwa nadal. Jest ono następstwem:

- obniżającej się śmiertelności;
- wzrostu długości życia;
- spadku śmiertelności wśród niemowląt;
- spadku liczby urodzeń;
- migracji ludzi młodych.

Proces starzenia się społeczeństwa niesie poważne problemy gospodarcze i społeczne. Konsekwencją jest m.in. wzrost liczby osób pobierających świadczenia emerytalne oraz wymagających opieki medycznej i socjalnej. Aby przeciwdziałać negatywnym skutkom starzenia się społeczeństwa, państwo powinno prowadzić odpowiednią politykę społeczną i rodzinną.

Współczynnik dzietności w wybranych latach

rok : 1955

miasto : 3.18

wieś : 4.02

ogółem : 3.61

rok : 1980

miasto : 1.93

wieś : 2.91

ogółem : 2.28

rok : 1990

miasto : 1.72

wieś : 2.58

ogółem : 1.99

rok : 2000

miasto : 1.2

wieś : 1.65

ogółem : 1.37

rok : 2005

miasto : 1.15

wieś : 1.40

ogółem : 1.24

rok : 2010

miasto : 1.29

wieś : 1.51

ogółem : 1.38

rok : 2015

miasto : 1.24

wieś : 1.35

ogółem : 1.29

rok : 2016

miasto : 1.33

wieś : 1.39

ogółem : 1.36

rok : 2017

miasto : 1.42

wieś : 1.49

ogółem : 1.45

Oprac. na podst.: GUS, *Rocznik Demograficzny 2019*, 16.10.2019 r., stat.gov.pl [dostęp: 19.05.2020 r.],
s. 46-53./

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., 2019, licencja: CC BY-SA 3.0.

Kraj przebywania	Liczba emigrantów w tys.								
Ogółem	1 000	1 450	2 000	2 060	2 130	2 196	2 320	2 397	2 515
W tym Europa	770	1 200	1 685	1 754	1 816	1 891	2 013	2 098	2 214
Unia Europejska (27 krajów)^b	750	1 170	1 607	1 670	1 720	1 789	1 901	1 983	2 096
w tym:									
Austria	15	25	29	25	28	31	34	36	39
Belgia	13	21	45	47	48	49	49	52	54
Cypr			3	3	2	1	1	1	1
Czechy			7	7	8	8	9	9	9
Dania			19	21	23	25	28	30	32
Finlandia	0,4	0,7	3	2	2	3	3	3	3
Francja	30	44	60	62	63	63	63	64	64
Grecja	13	17	16	15	14	12	9	8	8
Hiszpania	26	37	48	40	37	34	32	30	29
Holandia (Niderlandy)	23	43	92	95	97	103	109	112	116
Irlandia	15	76	133	120	118	115	113	111	112
Niemcy	385	430	440	470	500	560	614	655	687
Portugalia	0,5	0,6	1	1	1	1	1	1	1
Szwecja	11	17	33	36	38	40	43	46	49
Wielka Brytania	150	340	580	625	637	642	685	720	788
Włochy	59	70	92	94	97	96	96	94	93

Kraj przebywania	Liczba emigrantów w tys.								
Kraje spoza Unii Europejskiej	20	30	78	84	96	102	112	115	118
w tym:									
Norwegia			50	56	65	71	79	84	85

^aDane dotyczą liczby osób przebywających za granicą czasowo: dla lat 2004-2005 – powyżej 2 miesięcy, dla lat 2010-2017 – powyżej 3 miesięcy.

^bW latach 2004-2005 – 24 kraje, w latach 2010-2012 – 26 krajów.

Źródło: GUS, *Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004-2017*, 19.11.2018 r., dostępny w internecie: stat.gov.pl [dostęp 20.05.2020 r.].

Struktura rodziny

Zmiany w życiu rodziny obejmują następujące kwestie:

- obecnie związki małżeńskie są zawierane później niż w czasach PRL; średnia wieku nowożeńców w 2000 r. wynosiła 23,9 (w porównaniu z 1999 r. wzrosła o 1,2);
- w późniejszym wieku podejmowana jest decyzja o posiadaniu dzieci;
- gwałtowny spadek liczby urodzeń;
- wzrost liczby rodzin jednoosobowych – jest coraz więcej samotnych rodziców samodzielnie wychowujących swoje dzieci;
- coraz większa liczba osób pozostaje w związkach nieformalnych i nie decyduje się na zawarcie związku małżeńskiego.

Zmiany te są skutkiem m.in. przeobrażeń w świadomości społecznej i zmian gospodarczych, niepewności sytuacji ekonomicznej, a równocześnie zwiększenia możliwości uzyskania wyższych dochodów, ale także wzrostu kosztów utrzymania.

Zmiany w strukturze społecznej

Zmiany te są skutkiem m.in. zmian zachodzących na rynku pracy, które wpływają na strukturę zatrudnienia, a także wzrostu nierówności ekonomicznej oraz liczby osób z wyższym wykształceniem.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Zmiany w strukturze zatrudnienia

Są bezpośrednim skutkiem transformacji gospodarczej, przejścia od gospodarki zarządzanej centralnie do gospodarki wolnorynkowej. W jej wyniku:

- zmalała liczba osób zatrudnionych w sektorze państwowym, a wzrosła liczba zatrudnionych w przedsiębiorstwach prywatnych;
- nasiliły się procesy zmian w zatrudnieniu, które można zaobserwować w państwach wysoko uprzemysłowionych; następuje wzrost liczby zatrudnionych w sektorze usług, a zmniejsza się liczba zatrudnionych w przemyśle i rolnictwie;
- znacznie wzrósł odsetek prywatnych przedsiębiorców;
- polskie społeczeństwo na tle innych państw europejskich w strukturze zatrudnienia charakteryzuje się wysokim odsetkiem robotników wykwalifikowanych i rolników, choć obserwujemy tutaj tendencję spadkową.

Pogłębienie się nierówności ekonomicznej

Było ono wynikiem wzrostu rozpiętości dochodów i miało konkretne konsekwencje.

Powstały większe dysproporcje pomiędzy poszczególnymi grupami społecznymi w dotąd dość egalitarnym społeczeństwie. Z jednej strony pojawiła się grupa zamożnych Polaków (właściciele dużych prywatnych firm, biznesmeni), z drugiej zaś wzrosła liczba osób żyjących na granicy ubóstwa, powoli tworzyła się „klasa średnia” (tworzą ją coraz liczniejsi przedsiębiorcy). Ujawniła się dość liczna grupa bezrobotnych. W PRL istniało bezrobocie ukryte, po 1990 r. bezrobotni mogli się rejestrować w urzędach pracy. Stopa bezrobocia zależna jest w dużej mierze od

koniunktury gospodarczej. Największą grupę bezrobotnych zanotowano w Polsce w 2004 r. Utrzymujący się wysoki poziom bezrobocia przyczynia się do ubożenia społeczeństwa.

Słownik

transformacja społeczna

zmiany, które zachodzą w sposób systemowy w wielu dziedzinach i sferach życia społecznego; zmiany te mają charakter trwały i przewlekły, znajdują się w łańcuchu warunkujących się wzajemnie procesów

Symulacja interaktywna

Polecenie 1

Przyjrzyj się wykresowi. Jaki typ społeczeństwa przedstawia? Jakie są tego konsekwencje? Wykonaj symulację rozwoju struktury wiekowej Polski do roku 2025. Spójrz na dane z ostatnich lat. Załóż, że tendencja się utrzyma i odsetek osób w wieku mniej niż 20 lat będzie każdego roku spadał o 0.2%, osób w wieku produkcyjnym – o 0.3%, a w przypadku osób w wieku postprodukcyjnym będzie rósł o 0.5%.

Symulacja 1

Oprac. na podst. GUS, *Dziennik Demograficzny 2019*.

Ćwiczenie 1

Przeanalizuj stworzoną symulację. Jakie zagrożenia stwarza taka sytuacja?

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Zapoznaj się ze źródłem i wykonaj ćwiczenie.

Rok		2015	2020	2035
Dzietność		1,42	1,45	1,45
Trwanie życia	mężczyźni	72,3	73,4	77,1
	kobiety	80,2	80,8	82,9

Źródło: GUS, *Podstawowe informacje o rozwoju demograficznym Polski do 2008 r.*, 29.01.2009 r., dostępny w internecie: stat.gov.pl [dostęp 20.05.2020 r.].

Materiał źródłowy do ćwiczeń nr 4–5.

” Jacek Żakowski

Dziura demograficzna

Rząd chce odebrać becikowe bogatym. Nareszcie! Płacenie państwu Kulczykom za urodzenie dziecka to rozrzutny absurd. Także osób średnio zamożnych becikowe nie zachęca do posiadania dzieci. Wychowanie dziecka kosztuje z grubsza tyle, ile dom czy mieszkanie, w którym mieszka rodzina. Jak się to ma do tysiąca złotych becikowego, każdy sam policzy. (...)

Dzięki wejściu w dorosłość wyżu demograficznego i przedkryzysowemu poczuciu bezpieczeństwa obecnych trzydziestolatków rodzi się teraz nieco więcej dzieci. Ale górka wyżu mija, a poczucie bezpieczeństwa znika. Wkrótce więc demograficzna dziura znów się przed nami otworzy. (...)

Źródło: Jacek Żakowski, *Dziura demograficzna*, „Gazeta Wyborcza” 2009.

Ćwiczenie 4

Ćwiczenie 5

Ćwiczenie 6

Zapoznaj się z fragmentem tekstu i wykonaj ćwiczenie.

” Jacek Żakowski

Dziura demograficzna

(...) W odróżnieniu od dziury budżetowej powstająca teraz dziura demograficzna nie zaboli przed najbliższymi ani następnymi wyborami prezydenckimi. Dwie dekady miną, zanim zaczniemy odczuwać, że dzieci, które się teraz nie rodzą, nie płacą podatków i składek na ZUS, nie dosypują pieniędzy do OFE i nie przejmują miejsc pracy zwalnianych przez pokolenie powojennego wyżu. To tłumaczy, dlaczego rząd zorientowany na cele osiągalne w horyzoncie kadencji niewiele uwagi poświęca demografii. Ale dla nas – zwykłych zjadaczy chleba i przyszłych emerytów – jest to zasadnicza sprawa. To od dzisiejszej polityki demograficznej zależy, co na starość dostaniemy za płacone przez całe życie składki i podatki. (...)

Źródło: Jacek Żakowski, *Dziura demograficzna*, „Gazeta Wyborcza” 2009.

Materiał źródłowy do ćwiczeń nr 7–9.

Jacek Żakowski

” *Dziura demograficzna*

(...) Kryzys zwiększa poczucie niepewności, powstrzymując ludzi przed posiadaniem dzieci. (...) Dlatego właśnie teraz, gdy rząd wykorzystuje kryzys do usprawiedliwienia dalszej prywatyzacji wszelkich życiowych ryzyk, konieczna jest państwowa strategia pronatalistyczna. Nie eksces – jak becikowe. I nie bajki o nieistniejących przedszkolach dla każdego dziecka, ale konkretny, realistyczny, wyrazisty, wiarygodny i dobrze nagłośniony narodowy program demograficzny.

Teraz, nie za pięć czy dziesięć lat, państwo polskie musi – jak francuskie czy duńskie – przekonać wahających się potencjalnych rodziców, że nie zostawi ich samych z ciężarem utrzymania, wychowania, leczenia i kształcenia dzieci. Jeśli uwierzą, że będą mogli liczyć na rzeczywiste wsparcie, to dziura demograficzna istotnie się zmniejszy. Jeśli nie uwierzą, żadne sztuczki nie uratują naszych emerytur, służby zdrowia ani tonącego w długach budżetu.

Źródło: Jacek Żakowski, *Dziura demograficzna*, „Gazeta Wyborcza” 2009.

Ćwiczenie 7

Ćwiczenie 8

Ćwiczenie 9

Dla nauczyciela

Autor: Justyna Szymańska

Przedmiot: Wiedza o społeczeństwie

Temat: Zmiany społeczne w Polsce w okresie transformacji ustrojowej i problemy demograficzne cz. 1

Grupa docelowa:

III etap edukacyjny, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

IX. Sprawowanie władzy w Rzeczypospolitej Polskiej. Uczeń:

10) przedstawia działania państwa w sferze polityki prorodzinnej w Rzeczypospolitej Polskiej i dokonuje analizy tej polityki.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- analizuje zmiany demograficzne i w strukturze społecznej, jakie zaszły w Polsce po roku 1989;
- dokonuje analizy historycznych i współczesnych danych demograficznych;
- wykonuje symulację interaktywną.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- dyskusja;

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych.

Formy pracy:

- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją

1. Uczniowie przygotowują prezentacje na podstawie informacji zawartych w sekcji „Podsumowanie”.

Faza wstępna

1. Przedstawienie tematu zajęć: „Zmiany społeczne w Polsce w okresie transformacji ustrojowej i problemy demograficzne cz. 1”, na którego podstawie uczniowie formułują cele lekcji.

2. Uczniowie indywidualnie przygotowują mapy myśli związane z tematem. Wybrana osoba lub ochotnik zapisuje propozycje na tablicy. Pozostali uzupełniają mapę swoimi pomysłami.

Faza realizacyjna

1. Przedstawienie uczniowskich prezentacji. Po każdej z nich następuje omówienie: reszta klasy może zadawać pytania prelegentom, weryfikować i uzupełniać informacje.

2. Klasa zapoznaje się z multimediami w sekcji „Symulacja interaktywna”. Wynotowuje najistotniejsze informacje. Następnie wykonuje polecenia i ćwiczenia dołączone do materiału.

3. Uczniowie w parach przygotowują argumenty do dyskusji dotyczącej zagadnień poruszonych w materiale w sekcji „Symulacja interaktywna”. Dyskutują, a następnie wybrane osoby przedstawiają wnioski.

4. Podział klasy na 4-osobowe grupy. Uczniowie rozwiązują zadania na czas z sekcji „Sprawdź się”, od najłatwiejszych do najtrudniejszych. Grupa, która poprawnie rozwiąże zadania jako pierwsza, wygrywa i może zostać nagrodzona ocenami za aktywność.

Faza podsumowująca

1. Na zakończenie nauczyciel dokonuje oceny pracy wylosowanej grupy. Prosi o samoocenę uczniów dotyczącą współpracy w zespole oraz wykonanego zadania. Dokonuje oceny pracy wybranych uczniów.

Praca domowa:

1. Napisz krótką notatkę, uwzględniając w niej najistotniejsze informacje dotyczące zagadnień poruszanych na zajęciach.

Materiały pomocnicze:

GUS, *Rocznik Demograficzny 2019*, 16.10.2019 r., stat.gov.pl.

Jacek Żakowski, *Dziura demograficzna*, „Gazeta Wyborcza”, 4 sierpnia 2009 r.

GUS, *Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004-2017*, 19.11.2018 r., stat.gov.pl.

GUS, *Narodowy spis powszechny ludności i mieszkań. Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna*, 2002, 01.09.2003 r., stat.gov.pl.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z medium z sekcji „Symulacja interaktywna”, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.